

Alba Iulia

Prima atestare documentară a prezenței evreiești în localitate coincide cu menționarea existenței unui tribunal rabinic în anul 1591. Prezența acestui tribunal putea să aibă loc doar dacă comunitatea era alcătuită din cel puțin 10 bărbați maturi.

Evoluția demografică a evreilor din Alba Iulia se poate reconstitui cu ajutorul documentelor statistice cu caracter fiscal. Conscrierea din toamna anului 1698 menționează 15 capi de familie evrei. Se poate face o estimare că numărul evreilor era de aproximativ 70 de persoane dacă luăm în considerare numărul mediu de membrii dintr-o familie la finalul secolului XVII. În 1735 un document similar înregistrează 23 de capi de familie evrei. La 13 dintre aceștia se menționează că sunt așkenazi, iar 7 sefarzi, în timp ce pentru ceilalți 3 nu este specificată originea. Cea mai bună recensare a populației Transilvaniei în secolul XVIII are loc între anii 1784-1787, în timpul lui Iosif al II-lea. La Alba Iulia se găseau 150 de evrei (3,14% din totalul de 4770 de locuitori). În 1850 orașul avea 5408 locuitori din care 735 erau evrei. În a doua jumătate a secolului XIX numărul acestora crește: în 1870 trăiau în Alba Iulia 1221 de evrei, iar în 1910 numărul acestora era de 1647 (14,2% din totalul populației). În 1919 evreii reprezentau 18,3% din populația orașului, în timp ce în 1930 ponderea lor a scăzut la 12,6%, adică 1558 de persoane. Înaintea evacuării populației evreiești din mediul rural care a avut loc în 1941 la Alba Iulia se găseau 1654 de evrei.

Încă din secolul XVII evreii albaiulieni sunt cu precădere prezenți în activități comerciale. Prăbușirea relațiilor comerciale cu Imperiul Otoman la începutul secolului XVIII a însemnat și decăderea comunității evreiești din Alba Iulia. Se continuă însă activitatea comercială, iar în 1735 cei mai mulți dintre evreii recenzați fiscali în Alba Iulia făceau comerț cu mărfuri în Polonia, Turcia sau la Viena. De asemenea, 4 dintre aceștia erau fabricanți de rachiu. Și în secolul XIX activitatea comercială este ocupația cea mai răspândită, însă spre sfârșitul secolului tot mai mulți evrei din Alba Iulia devin proprietari sau arendași de terenuri agricole în Transilvania. În perioada interbelică se evidențiază câteva afaceri locale ale evreilor foarte prospere: fabrica de spirt “Iosif Ghidali” sau cea de produse chimice a lui Ignațiu Glück.

În privința vieții comunitare în Alba Iulia, atestarea prezenței unei sinagogi datează din 1656. La începutul secolului XVIII comunitatea se găsea în pragul desființării, însă urmează o redresare accelerată iar în 1736 este inaugurat Pinkasul comunitar. La sfârșitul secolului devine stringentă construirea unei noi sinagogi, așkenazii și sefarzii împărțind vechea sinagogă din lemn. De asemenea, în Alba Iulia exista câte o casă de rugăciune distinctă pentru așkenazi și sefarzi. Abia în 1840 este inaugurată prima sinagogă din cărămidă din oraș. În 1883 este ridicată sinagoga spaniolă. În a doua jumătate a secolului XIX viața religioasă a comunității din Alba Iulia se diversifică. Deși comunitatea rămâne ortodoxă, în 1886 iese de sub autoritatea centrală ortodoxă de la Budapesta și ia numele de “Comunitatea Status quo ante israelită din Alba Iulia”. La începutul secolului XX se produce o sciziune în interiorul comunității, fiind înființată o asociație de rugăciune ortodoxă, inițial având titulatura “Asociația ortodoxă izraelită autonomă din Alba Iulia” (1908), abia în 1921 lămurindu-se legitimitatea juridică, când a luat denumirea de “Comunitatea ortodoxă izraelită independentă”.

Încă din 1645 a funcționat la Alba Iulia o asociație de întraajutorare religioasă. Hevra Kadișa se ocupa atât de îngrijirea bolnavilor sau a săracilor, cât și de înmormântările rituale și ceremoniile de rugăciune pentru evreii decedați. Atestarea documentară a cimitirului evreiesc din Alba Iulia datează din 1780, iar dovezi ale existenței unui spital administrat de către Hevra Kadișa merg până în anul 1852. Începând cu anul 1926 asociația Hevra Kadișa Alba Iulia a avut personalitate juridică. În perioada interbelică sunt remarcabile activitățile de asistență

socială, tratament medical asigurat în spital, asistență medicală la domiciliu, azilul pentru bătrâni care avea 10 locuri, pensiile lunare pentru persoanele nevoiașe.

În privința educației, prezența la Alba Iulia a unui învățător pentru Heder este atestată încă din anul 1750. În 1779 este documentată activitatea în oraș a doi învățători, cel mai probabil unul pentru copiii sefarzi, iar celălalt pentru așkenazi. În 1846 existau la Alba Iulia două școli evreiești, cu predare în ebraică și germană. În cadrul acestora educația religioasă se împletea cu elemente laice, de inspirație modernă, aduse de influența curentului Haskala în cadrul comunității. Din anul 1874 există un local special destinat școlii, până atunci, cel mai probabil, cursurile se țineau la Sinagogă și în spații care aveau și alte folosințe. De altfel, anul 1874 a fost extrem de important pentru comunitatea evreiască din Alba Iulia. Pe lângă școală a mai fost inaugurată o nouă mikva (baie rituală) și a început ridicarea unei noi sinagogi. În a doua jumătate a secolului XIX organizații de întrajutorare, precum Reuniunea Femeilor Izraelite sau Malbim Arumim, au susținut material frecventarea școlii de către copiii evrei din familiile sărace. Pe de altă parte, nu toate familiile își trimiteau copiii la școala comunității, acestora componenta religioasă a educației fiindu-le asigurată în cadrul școlii de Talmud Tora înființată la sfârșitul secolului XIX. În perioada dintre cele două războaie, școala izraelită din Alba Iulia era frecventată de aproximativ 100 de elevi în fiecare an.

Manifestări sau acțiuni cu caracter antisemit nu s-au petrecut la Alba Iulia doar în timpul Holocaustului. De-a lungul vremii evreii au devenit ținta urii celorlalți locuitori ai orașului. În anul 1846 comunitatea evreiască este acuzată de furt din biserici, iar în luna mai a aceluiași an dispariția unui copil din Alba Iulia duce la acuzarea evreilor de omor ritual și la agresarea mai multor membri ai comunității, precum și la vandalizarea bunurilor acestora. Furia s-a calmat însă rapid, odată cu descoperirea copilul nevătămat în propria casă. În toamna anului 1918, în contextul revoltelor populare îndreptate împotriva proprietarilor de pământ și negustorilor maghiari mai mulți membrii avuți ai comunității evreiești din Alba Iulia au suferit pierderi materiale ca urmare a furturilor sau vandalizărilor provocate de țărani revoltați. În 20 noiembrie 1938, la Sinagoga Veche din oraș a avut loc un atentat cu bombă care a dus la distrugerea parțială a clădirii. Făptașii, câțiva elevi de liceu cu simpatii legionare instigați de către un profesor, au așezat dinamita și au programat declanșarea exploziei în timpul slujbei de sâmbătă. Aceasta n-a explodat așa că s-au întors și au plănuit declanșarea pentru dimineața de duminică. Din fericire, slujba de duminică s-a ținut la Sinagoga nou construită, aflată peste drum de cea veche. Autoritățile au dorit ascunderea cazului, poliția din Alba Iulia a cerut comisariatelor din județ să ia legătură cu oficiile de cenzură pentru stoparea eventualelor știri despre acest eveniment. Profesorul legionar Anghel Bucerzan nu a fost tras la răspundere pentru instigarea liceenilor.

În ianuarie 1940 Chestura Poliției Municipiului Alba Iulia a făcut o anchetă pornind de la afirmațiile primarului din oraș conform cărora în ultima vreme se stabiliseră în localitate foarte mulți evrei de origine străină. Ancheta a infirmat această ipoteză descoperindu-se că între 1 septembrie 1939 și 23 ianuarie 1940 în Alba Iulia s-au mutat 13 evrei.

În vara anului 1940, în contextul retragerii administrației și armatei române din Basarabia, în cea mai mare parte din țară au existat manifestări și reacții care canalizau vina acestei situații către evrei, aceștia fiind acuzați în masă de bolșevism. În primele zile ale lunii iulie au fost semnalate numeroase cazuri de evrei agresati și aruncați din trenuri. Câteva asemenea situații s-au întâmplat și în apropierea stației CFR Alba Iulia. Nu știm dacă victimele au fost evrei din oraș sau din alte zone ale țării care călătoreau spre Alba Iulia. O notă informativă a Chesturii Poliției din Alba Iulia datată 2 iulie indică clar o stare de spirit potrivnică evreilor. Documentul menționa că elevii și studenții din oraș pregătesc o manifestație împotriva evreilor și ungurilor.

Odată cu proclamarea Statului Național Legionar, în septembrie 1940, și în Alba Iulia acțiunile legionarilor împotriva evreilor s-au intensificat. Traian Heskler, comisar legionar care fusese instruit în Germania să terorizeze constant pe evrei. În noaptea de 16 noiembrie 1940 el a arestat rabinii și alte notabilități ale comunității pe care i-a torturat până dimineață. Câteva luni mai târziu, Adolf Glück, fostul președinte al comunității, suferind de pe urma bății a decedat.

Ordinul de evacuare a evreilor care locuiau în mediul rural, dat de generalul Antonescu în iunie 1941 a avut consecințe puternice și asupra comunității din Alba Iulia. Până la 10 iulie aproximativ 2000 de evrei au fost evacuați în oraș. Pe lângă cei din mediul rural, la Alba Iulia au ajuns și evrei din Aiud, Abrud sau Sebeș. Adăpostirea și hrănirea lor au creat probleme serioase. O bucătărie populară care putea să hrănească zilnic 300 de persoane a fost amenajată și susținută de câțiva evrei localnici înstăriți. Aceasta a funcționat până în ianuarie 1942. Un ordin al Ministerului de Interne din 7 ianuarie 1942 prevedea întoarcerea evreilor evacuați la Alba Iulia. Astfel, chiar din aceeași lună circa 200 de persoane au plecat la Târnăveni și Dumbrăveni, iar alte 900 la Aiud și Ocna Mureș. În octombrie 1942 la Alba Iulia se mai găseau evrei evacuați de la Sebeș, Teiuș, Aiud și Uioara.

Legislația antonesciană cu privire la statutul militar al evreilor prevedea ca aceștia să presteze muncă obligatorie. Locurile din oraș în care aceștia au făcut muncă sunt diverse: primăria orașului, prefectura județului, chestura poliției, serviciile comunale, garnizoana orașului. De asemenea, evreii albaiulieni au făcut muncă obligatorie și în afara localității, fie în județ, precum la Divizia 5 tunuri din Aiud sau la primăria din Aiud, fie în afara județului, precum la un atelier de confecții din Sibiu, sau detașamentul de lucru CFR de la Boju, dar și în zone îndepărtate precum Batalionul I drumuri din Buzău.

Românizarea proprietăților urbane evreiești a însemnat pierderea în 1941 a imobilelor care se găseau în proprietatea Hevrei Kadișa, chiar și cimitirul fiind expropriat. De asemenea, clădirea școlii a fost trecută în proprietatea statului. Casele evreilor din Alba Iulia au fost expropriate, însă acestora li s-a permis să rămână în continuare în locuințe în schimbul plății chiriei. În toamna anului 1942 casele din centrul orașului au fost închiriate neevreilor. Evreii care ajungeau să închirieze camere de la creștini plăteau cu 15% mai mult decât chiriași care nu erau evrei.

Ca urmare a nerespectării de către evrei a interdicției de a-și face cumpărăturile la piață până în ora 10 dimineața, în toamna anului 1941 li s-a interzis complet accesul, însă în scurt timp s-a revenit la interdicția inițială. Această situație a dus la apariția unei piețe negre în care neevreii făceau stocuri de alimente cumpărate până în ora 10 care mai târziu erau vândute la suprapreț evreilor. Alte măsuri discriminatorii pe care evreii din Alba Iulia le-au îndurat se găsește rechiziția fără vreo compensație a aparatelor de radio și a mașinilor de scris sau alocațiile de hrană mai mici sau la prețuri mai ridicate. De asemenea, comunitatea evreiască a fost de-a lungul întregului războiului sub o supraveghere atentă din partea poliției. De exemplu, o nota a Chesturii Poliției Alba Iulia de la sfârșitul anului 1942 arată că aceștia nu activează în organizații politice, întâlnirile de la sinagoga în care se discută aspecte comerciale și politice fiind singurele manifestări care trezesc suspiciune.

După război, în anii imediat următori numărul evreilor din Alba Iulia era de peste 2.000, însă scăderea cauzată în special de emigrație face ca astăzi comunitatea să mai numere doar câteva zeci de persoane.

Surse:

Ladislau Gyémánt, „Alba Iulia”, în *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Alba_Iulia

Ladislau Gyémánt, „Sub patru dictaturi. Zece ani din viața unei comunități evreiești din Transilvania. Alba Iulia 1940-1950”, în *Situația evreilor din Europa Centrală la sfârșitul celui de-al doilea război mondial*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2011.

Yehouda Marton, Paul Schweiger, „Alba Iulia”, în *Encyclopaedia Judaica*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/alba-iulia>

Ana-Maria Caloianu, *Istoria comunității evreiești din Alba Iulia*, București, Editura Hasefer, 2006.

Așezările evreilor din România: memento statistic, volumul 2, București, Institutul de Arte Grafice Curierul Judiciar, 1947.

[Marius Cazan]